

Dubrovačka Župa u narodnooslobodilačkoj borbi

Poslije prvog svjetskog rata vodila se u Župi Dubrovačkoj živa aktivnost za izbore. Nosilac ove aktivnosti, kao i svega naprednoga u ovom kraju, bio je Marko Marojica. I na dan izbora na biračkom mjestu u Župi Dubrovačkoj Komunistička partija dobila je 302 glasa, a sve ostale stranke zajedno dobile su 45 glasova. Ova velika pobjeda na izborima zaista pripada najviše Marku Marojici, koji je predvodio napredni pokret, u ovom dijelu dubrovačkog teritorija, sve do kraja svoga života. Istaknuti prvoborac rođen je 12. kolovoza 1896. godine u Krstacu u Župi Dubrovačkoj. Kao vrijednog i uzornog poljoprivrednika poštivali su ga poljoprivrednici u Župi i na širem području dubrovačkog kraja. Slušali su njegove savjete i obračali su mu se u raznim prilikama. Uvodio je nove kulture cvijeća, povrća i voća, te je na praktičnim primjerima pokazivao kako treba raditi, uzgajati i njegovati kulture koje su na taj način donosile koristi. To je kod naroda stvaralo interesovanje i povjerenje u čovjeka koji sa svojim marljivim radom stvara i postiže rezultate. Svojim radom mnogo je doprinio općem napretku i uživao je autoritet kod radnika i poljoprivrednika.

Nakon završetka prvog svjetskog rata nalazio se na čelu nezadovoljnih narodnih masa oko rješavanja nacionalnih i socijalnih pitanja i borio se protiv državnih režima koji su radili protiv narodnih interesa. Pravilno je ljudima objašnjavao razna pitanja i širio je socijalističke ideje, neprekidno, u svom naprednom djelovanju u udruženoj opoziciji. Dana 11. ožujka 1920. održana je u Župi skupština socijalističke stranke. Ovoj skupštini prisustvovali su članovi Socijalističke partije i tom prigodom poklonili Župljanima crveni barjak kao društveni simbol.

Zbog naprednog djelovanja i pjevanja naprednih pjesama Marko je uhapšen 7. siječnja 1921. godine i odveden u zatvor u Dubrovnik gdje je ostao do 25. srpnja 1921. godine. S njim u zatvoru bili su Ilija Đurović iz Solina, Andrija Merac iz Kupara, Stjepan Kobasica i drugi. Optuženi su da su osnovali nedozvoljenu organizaciju, unajmili lokal za društvo (sindikalnu organizaciju) i što su 1. svibnja otišli na proslavu na otočić Supetar, te da su namjeravali otvoriti Radnički dom za širenje komunističke propagande, a prilikom izbora bili su glavni u propagandi komunističke stranke.

Nakon puštanja iz zatvora morao je doći na presudu 2. kolovoza i nijesu mu dozvolili da ostane i da polusestri Jeli prisustvuje pogrebu.

Odmah na početku drugog svjetskog rata, kada je nastalo rasulo, okupacija i bratoubilačko samouništavanje, Komunistička partija jedina politička organizacija pokreće i pozivlje narod u borbu za oslobođenje. Marko Marojica ovaj poziv svesrdno prihvaća i pristupa okupljanju naprednih seljaka. Organizira rodoljube na zadacima i ciljevima NOP-a. Njegovi najbliži suradnici ističu: »Bio je duhovni vođa NOP-a u Župi Dubrovačkoj i kao takav mnogo je učinio, kako u udaranju temelja partijskoj organizaciji, tako i u razvoju pokreta uopće.« Neprestano je tražio nove simpatizere. Na njegovom imanju na Vrelu kod Mlina i na Krstacu nalazili su utočište svi oni kojima je bila potrebna pomoć i zaštita. U svakoj prigodi dolazila je do izražaja njegova ljudska i plemenita riječ. Miran, tih i praktičan neobično je bio omiljen u Župi i sa svojom skromnošću i pristupačnošću osvajao je ljude.

Marko je pripremao i osposobljavao Jakova Kaporu, koji je kod njega radio, kao i Vicka Dragojevića, fizičkog radnika na njegovom imanju. Oni su s Markom prenosili razni materijal i radili na vezi. Naročita je zasluga Marka Marojice na organiziranju veze za prebacivanje materijala za partizanske je-

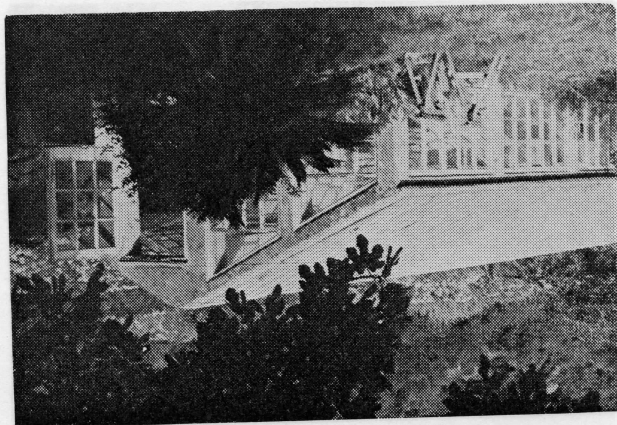
dinice u Hercegovini. Na taj način uspostavljena je veza između boraca NOP-a u Hercegovini i aktivista NOP-a u dubrovačkom kraju. Preko ove veze prolazili su ilegalci, prenosila se municija, oružje, hrana, sol, sanitetski materijal i ostalo što je bilo neophodno

Srebreno — Župa Dubrovačka

Kuća Marka Marojice — žena Ane i sin Pasko

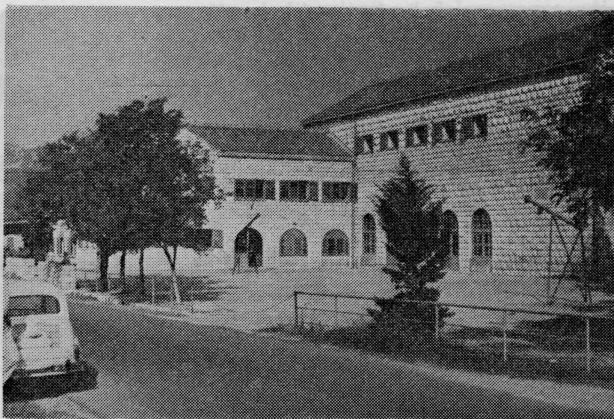
Staklenik, glavni punkt veze

Marko Marojica

potrebno borcima u Hercegovini. Njegova baraka, staklenik, kuća, špilja do kuće i predio oko ovih objekata bio je glavni punkt gdje su se sakupljali rodoljubi, održavali sastanci i prenosile vagnske količine raznog materijala za Hercegovinu i Crnu Goru. U tim danima, kada je sva Evropa bila skoro okupirana, svijesni ljudi ovog kraja radili su na čelu s Markom Marojicom sve što je bilo moguće za širenje narodnooslobodilačkog pokreta. Sakupljalo se oružje i municija i uspostavljena je veza sa Dubrovnikom iz kojega je stizao razni materijal i oprema raznim pravcima. Marko se vješto snalazio i djelovao. Povezivao se s ljudima kao neustrašivi borac za oslobođenje i pobjedu socijalizma.

Veze su se stalno odvijale između neprijateljskih straža, uporišta i vojnika. Tako npr. pored ostalih Jozo Vekić prenosio je materijal iz grada na Ploče još 1941. godine. »Molim mjesta!« uzvikne Jozo gurajući se sa sandukom između talijanskih vojnika. Prišao je autobusu i doviknuo šoferu: »Iskrcaj ovo za Marka!« Očistivši prašinu vrati se natrag. Ovom prigodom prenio je nekoliko tisuća letaka, šest pištolja i tisuću metaka. Često se viđao na Peskariji, Stradunu i Pilama s vrećama, a nitko nije ni pomislio da se u njima nalazi sanitetski materijal, municija, oružje i drugo. Na Vrelu pošiljke je većinom prihvaćao Jakov Kapor, Đuro Rakić, Vicko Dragojević... koji su često na očigled talijanskih vojnika prenosili materijal u cvjećarnicu Marka Marojice. Žene su također donosile u češćelama na glavi razni

Osnovna škola u Župi

materijal: pisaći pribor, lijekove i drugo, i sve se pohranjivalo u cvjećarnici. Jednom su Vido Kelez i Ivo Kelez zvaní Medo prenijeli municiju iz Cavtata. Preuzeli su je u gostionici na obali od drugova Iva Langa i Pera Sukna. U Mlinima na vezi dosta aktivno radio je Ivo Duper pok. Pera, član SKOJ-a.

Blizu barake nalazila se cvjećarnica — staklenik dug oko 17 metara, a širok 4,5 metara. U tom stakleniku punom ukrasnog cvijeća, pri ulazu, nalazi se otvor kroz koji se silazi pokretnim ljestvama u podzemnu podrumsku prostoriju vel. 6 × 3 metra. Potpuno zaštićena i neprimjetna služila je za prisilni razvitak lukovičastog cvijeća. Međutim od 1941. godine to je bilo vrlo pedesno sklonište municije, oružja, soli i drugog materijala. Kada bi se otvor zatvorio daskama, poviše bi se nasula zemlja i nije bilo uopće primjetno. To je bilo mjesto odakle se materijal prenosio dalje vezom za Hercegovinu za partizanske odrede i jedinice NOV. Materijal se nosio na leđima uzbrdo preko Malašnice skoro svakog dana. Na određenom mjestu prihvaćali su drugovi i drugarice iz Hercegovine i odnosili u selo Zagradinje i dalje u Slivnicu. Do kraja svibnja 1942. godine ova veza bila je vrlo živa. Na njoj su aktivno radili na prenosu materijala i pošte članovi obitelji Jova Pamučine iz sela Zagradinje i to sin mu Branko i Ratko, kćerka Jelka, Radojka, Zora i Jagoda. Iz sela Rupni Do aktivno su radili na vezi tri brata Đorđe, Neđo i Savo Zubac (četvrti brat Ranko bio je dijete), te Božo Damjanović iz Glavske (strijeljan na Viduškoj jami kod Ljubomira. Tu je strijeljan i Jovo Ljubibratić iz Ljubova, predsjednik NOO-a. Uhapšeni su u danima izdaje i razdvajanja četnika). Iz sela Baonine na vezi je radio Budimir Ukropina, a iz sela Orašje Radule Tarailo. Dragica Pravica dolazila je više puta radi organiziranja NOP-a.

Od starine obitelji Marka Marojice i Jova Pamučine bili su pobratimi, pa kumovi (sada treće koljeno). Za vrijeme Turaka sklanjale su se porodice iz Hercegovine u Župu Dubrovačku. Skoro svaka kuća iz sela ovog dijela Hercegovine imala je kuću u Župi Dubrovačkoj s kojom su bili u vezi, bili prijatelji, kumovi ili pobratimi. Tako je ta veza dolazila do izražaja i u NOB-i, osobito između kuće Marka Marojice i Jova Pamučine.

Poslije povlačenja naših snaga, uslijed akcije četnika, direktiva KP bila je da se svak vrati svojoj kući i zadržava na svom terenu, tj. oni koji nijesu bili zapaženi kao simpatizeri NOP-a. Kuća Jova Pamučine bila je do tada aktivna na održavanju veze, ali nastavila je i nadalje u održavanju veze sa Župom Dubrovačkom, iako u težim uvjetima zbog opasnosti od četnika koji su pratili svaki korak simpatizera i aktivista NOP-a. Iako je održavanje veza bilo skopčano s mnogim poteškoćama i naporima, u strogoj ilegalnosti, ipak je obitelj Jova Pamučine došla na udar četnika. Uhapsili su Jova, njegova sina Ratka i kćer Jelku te ih odveli u Slivnicu. Tu su bili mučeni i kasnije pušteni. Zbog aktivnog rada provaljena je veza i dolazi do hapšenja. Dana 9. veljače 1943. godine četnici ponovno uhapse Ratka i sestru Jelku i odvedu u Slivnicu, gdje su ih tukli i pritiskom htjeli doznati gdje im se nalazi brat Branko. On je bio u odredu i u povlačenju naših snaga pobjegao je od četnika i nalazio se u partizanima u šumi. Neko vrijeme nalazio se kod Marka Marojice u Župi. Poslije rata bio je viši inspektor rada SR Bosne i Hercegovine. Umro je 1. rujna 1968. godine. Interesantno je da je kuća Jova Pamučine imala psa koji se nije ograšavao kada bi selom po noći prolazili partizani, a kada bi prolazili četnici stalno je lajao. Zbog toga su ga otrovali. Ratko i Jelka nalazili su se u rukama četnika četiri mjeseca. Pušteni su krajem svibnja 1943. godine. Onih dana uhapšen je Đorđe Zubac iz Rupnog Dola, gimnazijalac, član Oblasnog NOO-a i omladinski rukovodilac Oblasnog komiteta. Neko vrijeme bio je sekretar KP. Uhapšeni su i mnogi drugi aktivisti i rukovodioci NOP-a Dovedeni su u Zubce. Iz zatvora, koji se nalazio u žandarmerijskoj stanici u Konjskom,

dana 25. svibnja 1943. godine pobjegli su i u bijegu poginuli Dorđe Zubac iz Rupnog Dola, Milan Mari-nović iz Slivnice, član NOO-a za područje Površ, Todor Bubreško, član KP, Danilo Medar iz Sedlara, Lazo Milaković iz Arbanaske, sela kod Huma i Luka Sredanović iz Lastve. Svi su oni uhapšeni u trebinjskoj šumi i dovedeni u Slivnicu, pa u Konjsko.

Ratko Pamučina vratio se bolestan od udaraca. Tada mu je pošla sestra Jelka u Marka Marojice i svi su ponovno nastavili s radom na održavanju veze, dosta aktivno, ali u opasnijim prilikama. Ratko bolestan, osobito mu je uho bilo od udaraca povrijeđeno, snašao se pa je jednog dana donio nekoliko jaja Talijanima na Glavsku, koji su mu za to dali propusnicu. S njom je došao u Dubrovnik kod liječnika dr Iva Račića. Za vrijeme liječenja zadržavao se kod Marka Marojice u Župi, gdje se skrivao u špilji. Jednom ga je upitao liječnik: »Kako vam je to nastalo s uhom?« »Što je bilo?« Na pitanje odgovorio je: »Ne smijem Vam reći!« Ali nastavio je: »Prebili me četnici, ali nemojte kome kazati, jer neštat će mene i Vas.« Ratko od svojih doživljaja govori: »U Površju osnovana je organizacija KP 1941. godine i radilo se neumorno bez prestanka, u danu i u noći, po direktivama Partije. Sastanke smo održavali nekad u Dobrom Dolu, Požablja kod Glavske, Crna Korita, Kileža i na drugim mjestima. Sa Župom Dubrovačkom održavali smo veze. Marko Marojica bio je glavna snaga u organiziranju veza i njegova kuća bila je glavni punkt te veze, gdje smo dolazili, sastajali se i odlazili. Donosio se materijal i pošta do konca rata. Poslije ubistva Marka Marojice zaista je bilo teško raditi. Ja sam dolazio kod Marka i zadržavao se u špilji blizu kuće. Kasnije sam se vraćao u Hercegovinu preko gornjih Konavala na Dunave povezujući se s Konavoskim odredom.«

Na kući Jova Pamučine u Zagradinju stoji ploča slijedećeg sadržaja :

— Na ovom mjestu u kući porodice Jova Pamučine bio je od 1941. punkt za veze i prihvatilište oružja, hrane, saniteskom i drugog materijala kojega je NOP Dubrovnika sakupljao i slao jedinicama južno hercegovačkih partizanskih odreda.

U čast 20 godišnjice ustanka
naroda Jugoslavije

Općinski odbor Saveza boraca Dubrovnik
1961.

U blizini kuće Marka Marojice nalazi se špilja oko 10 × 6 metara sa dva ulaza i izlaza u suprotnom pravcu. Teže pristupačna sa istočne strane, u gustoj šumi prikrivena velikim hridima, zaista je bila vrlo podesno sklonište, gdje su se zadržavali ilegalci, donosilo oružje, municija i drugi materijal. Sa tog mjesta i kuće Marka Marojice išla je direktno veza put Hercegovine. Između kuće i barake sa staklenicima udaljenost je oko 300 metara. Na tom predjelu nalazi se manja šupljina u kamenom prostoru (koja je služila za sklonište ljudima kada bi bili iznenađeni od kiše), a u ratu tu se više puta ostavljala pošta koja je dolazila po vezi, a tako isto i uzimala od ljudi koji su je dogovorno po vezi odnosili u određenom pravcu. Prenos materijala išao je pored kuće Marka Marojice brdskim putem. Nekad je bio vrlo naporan zadatak ako su se nosile teže količine materijala po lošem vremenu. Nekad je trebalo prema vrhovima brda zaobilaziti po bespuću zbog četničkih zasjeda. Nekad su se na Vrelu u Župi čule prijetnje četnika koji su sa vrha brda vikali i bacali kamenje.

U svim prilikama veza se održavala i to iz Vrela u pravcu gornjih Konavala poviše Plata i Ljute (stariim francuskim putem), kao i u pravcu Dubrovačkog primorja preko Baletića, Buića, Makoše, Martinovića, Grbavca, Brgata Gornjeg, te pored crkve sv. Ane na Šumet i dalje. Druga veza išla je sa Vrela preko Čelopeci uz Preslo na Brgat Gornji.

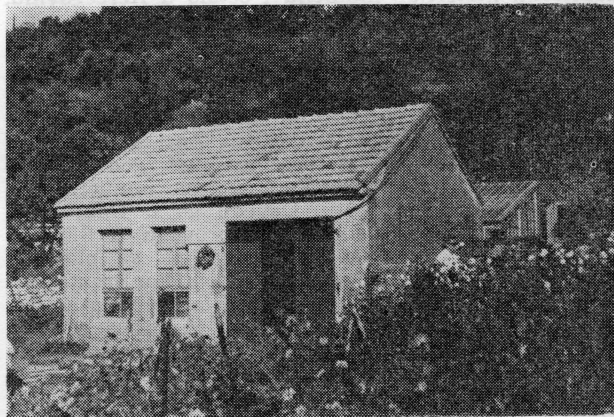
U Kilaži kod Rupnog Dola nalazila se napuštena kuća čuvara pruge, gdje su koncem 1941. godine dolazili na sastanke Vido Kisić, Ivo Kelez zvani Medo, Pero Miletić sin Pera i Luko Miloslavčić iz Župe Dubrovačke, Dragica Pravica — rukovodilac NOP- u južnoj Hercegovini, Martin Klarić koji se kretao terenom Župe Dubrovačke, Konavala, graničnog dijela južne Hercegovine i Dubrovačkog primorja na zadacima organiziranja NOP-a, Branko i Jelka Pamučina i drugi. Na jednom od ovih sastanaka donešen je zaključak o uništenju mosta u Dubokoj Ljutoj. Dogovorili su se da drugovi iz Postranja izvrše nabavku eksploziva. Miše Galjuf iz Grbavca pripremio je sve potrebno, ne znajući za što to treba. Riješeno je da unište most drugovi Branko Pamučina iz Zagradinja, Krsto Petković iz Poljica i Vojin Popović (zvani Petar Božović) i još jedan drug.

Na stijeni u Dubokoj Ljutoj stoji ploča sadržaja:

— Na ovom mjestu su 14. XII 1941. hercegovački partizani uz pomoć župskih komunista razrušili most.

Općinski odbor Saveza boraca
narodnooslobodilačkog rata
Dubrovnik — Trebinje
16. VII 1961.

Početkom 1942. godine na predjelu nedaleko Rupnog Dola uništen je voz, te je tom prilikom mnogo oružja i municije zaplijenjeno, ubijeno i ranjeno neprijateljskih vojnika. Nakon oslobođenja na ovom mjestu podignuta je kućica - stanica i tu se kratko zadržavao voz. Na čekaonici - stanici postavljena je spomen ploča na kojoj piše :

Baraka do staklenika — prihvatilište ilegalaca i materijala

Spomenik na mjestu gdje je ubijen Marko Marojica

— Februara mjeseca 1942. god. na ovom mjestu borci NOP ovog kraja, Dubrovnika i Crne Gore vodili su borbu sa talijanskim okupatorom. Tom prilikom uništen je jedan voz, ubijeno i ranjeno više neprijateljskih vojnika i zaplijenjena veća količina oružja i municije.

Savez boraca NOR-a Trebinje — Dubrovnik 1961. god.

Na vezi u Mlinima radio je Vlaho Goga, koji je uhapšen i odveden u Dubrovnik i zatvoren u Lovrjencu, tvrđavi. Poslije izvjesnog zadržavanja odveden je u logor, u Italiju. U ilegalnom radu u Mlinima, pored Marka Marojice i Jakova Kapora ističu se: Jakov Handabaka, Ilar Klešković, Stjepan Kobasica, Pavo Klešković, Rita Penić, Milan Derikuska, Aleksa Sekelez, Vicko Dragojević, Baldo Hrtica, Ivo Duper, Jakica Kapor i drugi. U NOV bili su: Jakov Kapor, Jakica Kapor, Vjeko Kapor, Antun Đivoje, Vido Grbić, Marin Marković, Ivo Duper, Ivo Klaić i dr.

U srpnju 1941. godine u Postranju ustaše uhapsu 13 mještana pod sumnjom da nijesu za ustašku Hrvatsku. Odvedu ih u Dubrovnik i zatvore i Kazbek. Tri dana i noći ispitivali su ih i provocirali, ali kako nijesu ništa saznali zadržu u zatvoru dva brata Kurajice, Pera Katić, Katu Koić i Mirka Miloslavić, a ostale puste. Zatvorene odvedu u Mostar, gdje su kopali rupe, pa u staru Gradišku. Puste ih o Novoj godini. Tih dana Kristo Ređo obratio se Niku Kelezu: »Hajdemo uhvatiti vezu sa borcima u Hercegovini!« I početkom rujna 1941. pođu u selo Sparožiće, gdje ih dočeka straža na vezi. Odatle prosljede u selo Baonine kod Budimira Ukropine. Kod kuće bila mu je sestra sa djecom, koja je pobjegla iz Makedonije. Budimir je bio izvan sela na sastanku članova KP. Vratili su se i neprekidno radili na vezi noseći sol, sanitetski materijal, municiju i ostalo u Hercegovinu, zajedno s ostalima koji su radili na vezi.

Dakle, u Postranju 1941. godine grupa aktivista radila je ilegalno na vezi koju su održavali s Markom Marojicom u Mlinima i u pravcu Hercegovine preko Drijena i Vlačice. Veza se održavala i u pravcu Gornjeg Brgata i Šumeta. Radeći na vezi sjeverno od Postranja na Drijenu 27. prosinca 1941. godine Talijani uhapsu Frana Keleza koji je nosio municiju, sanitetski materijal i poštu. Dovedu ga u Dubrovnik, u zatvor Kazbek, a odatle ga sprovedu u Šibenik. Tu u zatvoru simulirao je luđaka, pa ga puste 2. travnja 1942. godine. Došavši kući, preko Brgata navečer u Martinoviće, našao je na sastanku Vida Kisića, Iva Keleza, Jakova Kapora, Iva Vukušića i Pera Miletića. Kuća je bila zatvorena. Zvao je, ali za svaku sigurnost sudionici sastanka razbježali su se. Kada su se uvjerali tko je došao, povratili su se opet na staro mjesto i nastavili razgovor.

Dok je Frano radio na vezi, poslije dolaska iz Šibenika, jednog dana u Petrači dobije pismo preko

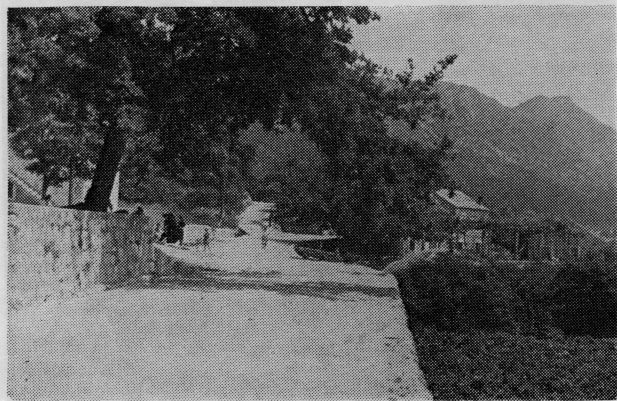
jedne žene. U pismu je bila poruka Ratka Pamučine da dođe na dogovor, na određeno mjesto kod željezničke pruge, poviše Postranja. Naznačeno je da će znakovi raspoznavanja biti dva puta udarci kamena i zatim zvižduci. Franu je bilo sumnjivo pismo. Otišao je s puno opreza. Nije došao na određeno mjesto nego oko 150 metara bliže i sakrio se pod smriječ, četiri metra od puteljka koji vodi do određenog mjesta i kojim, prema pismu, Ratko treba naići. Noć je već zahvatila, kad odjednom pojavi se kolona od šest četnika, bradonja. Sakriven, zguren, lijepo ih je vidio kako prolaze. Došli su do mjesta i davali znakove raspoznavanja, a tada je Frano prikrio i neprijetno krenuo suprotnim pravcem put Postranja.

To je bila varka i drugog dana saznao je da pismo ne potječe od Ratka. Kada su se sastali Ratko mu je dao do znanja kako piše i kako se potpisuje.

Prve nedjelje veljače 1942. godine iz Postranja krenuli su u partizane Vido Kisić, Luka Miloslavić i Ivo Kelez (Medo). Na terenu i na vezi ostali su u Postranju i radili na zadacima Pero Miletić zvan Perko i Ivo Rubeša, iako su i oni željeli ići u partizane u Hercegovinu. Iz Postranja pomenuta trojica prešli su preko brda i došli u selo Zagradinje kod Jova Pamučine. Odatle ih je Branko Pamučina poveo i doveo u Slivnicu, gdje ih je preko straža u štabu odreda primio Rade Pravica i komesar Đuro Šker. Tom prilikom sastali su se sa crnogorskim partizanima u zgradi škole, gdje su se izljubili i tako je došla do izražaja prava radost na tromedi bratskih susretaja. Poslije dva-tri dana došla je u Odred Dragica Pravica i donijela neke pjesme s terena. Vrlo dinamična, pokretna, puna svježine, u opancima, pristupila je drugovima iz dubrovačkog kraja i zapitala ih: »Što ste vi došli?« Uto joj je Ivo Kelez dao neko pismo. Pročitala ga je i brzo rekla: »Vi ste potrebniji na terenu i trebate se vratiti i raditi po zadacima, a ako bude potrebno lako ćete doći.« Oni su se tada rastali i povratili kućama, također vezom preko Zagradinja, Malaštice u Postranje. Dok su se zadržavali kratko vrijeme u Slivnici čuli su riječi Dragice Pravice: »Situacija nije čista, nešto se muti, trebat će nekome sjesti na glavu!« Brat joj Rade odgovori: »Trebalo bi mirnim putem rješavati, a ne silom.« I Šker, komesar, slagao se da treba na taj način raditi. Kako kaže Vido Kisić Dragica je znala, odnosno osjetila je da nešto nije u redu. I zaista poslije tri mjeseca došlo je do razdvajanja četnika, koji su grubom silom obračunavali sa svima koji su bili za NOP.

Kada su se drugovi iz Postranja povratili na svoje područje analizirali su stanje na sastanku u selu Makoše, zaselku Bijelici u kući Pera Miletića. To je bio sastanak partijske organizacije kojoj su pripadali članovi: Pero Miletić, Luka Miloslavić, Ivo Kelez i Vido Kisić, sekretar. U SKOJ organizaciju primljeni su u prosincu 1941. godine u kući Iva Keleza, a članovi partije postali su u prvoj polovini 1942. godine. U Postranju radio je omladinac Miše Kurajica po zadatku prikupljanja i čuvanja oružja. Ivo Rubeša skojevac 1942. godine, iz Postranja, bio je vrlo brz za nošenje obavijesti iz Župe u Zagradinje.

Na čitavom području Župe Dubrovačke nastavilo se s aktivnim i organiziranim radom. Stvarale su se simpatizerske grupe, prorađivala se literatura, sakupljao razni materijal i novac za potrebe NOP-a. Dana 5. travnja 1942. Frano Kelez, Ivo Kelez, Pavo Miletić, Miše Kurajica, Vido Kisić i Luka Miloslavić organizirano napadnu žandarsku patrolu od šest žandara u selu Makoše. Nitko nije poginuo, ali je ipak ovaj napad i pucnjava iz pušaka odjeknula širom Župe Dubrovačke. Ta akcija nije ostala nezapažena. Vida Kisića uhapsu četiri žandara kod kuće i dovedu u zatvor u Kupare, pa u Srebreno. Odatle je peti dan pušten, jer nije nikoga odao i svojim držanjem nije ništa dokazao, iako su ga vezana tukli, udarali nogama, konopom i polijevali vodom u ležećem položaju. Kada je Vido uhapšen, pobjegli su 6. travnja 1942.

Postranje — na vodi

u partizane Miše Kurajica, Ivo Kelez i Frano Kelez. Došli su u sastav južno hercegovačkog odreda. U zatvoru su završili, pored Vida, Luka Miloslavić i Pero Miletić. Nakon događaja koncem svibnja 1942. godine, kada su četnici izdajnički hapsili i ubijali rodoljube i nosioce NOP-a, tom prilikom uhapse Mišu Kurajicu i Iva Keleza i predađu Talijanima u Trebinju. Miše je zatvoren i završio je u Njemačkoj, a Ivo Kelez u logor u Italiju, gdje je bio i Vlaho Goga. Frano Kelez pobjegao je i krio se u Pera Trklje i kod Jova Pamučine u Hercegovini. Kasnije je bio terenski radnik na području Župe Dubrovačke i Konavala i radio je na vezi. U Komandi mjesta u Požarnom nalazio se 1944. godine. Odatle je raspoređen u Drugu dalmatinsku brigadu. Po dolasku u Slano raspoređen je u Komandu mjesta.

U zatvoru u Župi ostali su Pero Miletić i Luka Miloslavić, jer su pod batinama ipak sebe osumnjičili, iako nijesu nikoga odali. Tada je Vido Kisić dobio zadatak da ih izbavi iz zatvora. Smišljao je kako i na koji način provesti akciju oko izvlačenja imenovanih iz zatvora. To nije bilo baš lako. Dosjetio se i prišao u direktan razgovor s Franom Miloslavićem, bratom Luka Miloslavića, koji je radio u selu. Postavio mu je otvoreno zadatak da intervenira kako bi se oslobodili iz zatvora i to preko račaka — suca Marka Keleza u Dubrovniku. Dao se na posao i uspio je prikazati Talijanima da je njihova optužnica stvar ustaških hrvatskih vlasti, od kojih će biti privedeni sudjenju, a ne stvar Talijana. Kada su izašli iz talijanskog zatvora pokrenuta je stvar novim saslušanjem, na osnovu kojega je preokrenuta optužnica i pušteni su iz zatvora ustaško-hrvatskih vlasti u lipnju 1942. godine.

Nakon mjesec dana, od prvog hapšenja, Vida su drugi put uhapsili Talijani sa ocem Paskom. Vida su uhapsili u baštini, a oca kod kuće. Bili su zatvoreni u Dubrovniku, u Kazbeku i Lovrjencu, mjesec i po.

Neophodno potrebni terenski radnici, u pozadini naših oružanih snaga, trebali su raditi na raznim zadacima. To je bio povod da su se neke grupice naših drugova, koji su bili voljni da se bore u partizanskim jedinicama, trebali povratiti natrag na teren, ukoliko su taj teren napustili, ili ostajati na terenu, bez obzira što su željeli da se bore u odredima i jedinicama NOV-e.

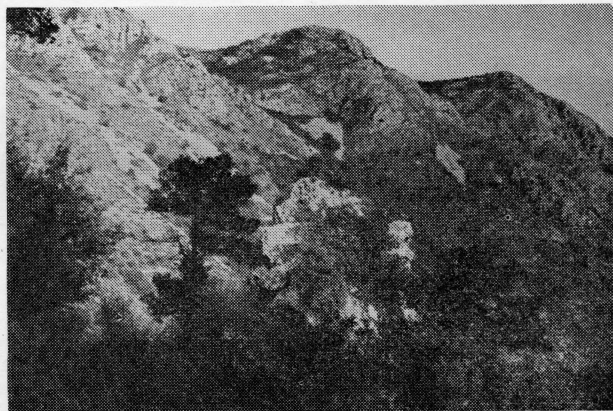
Vezom preko Župe Dubrovačke kretali su se Ivo Vukušić, Miloš Žuvela i drugi. Iva Vukušića doveo je Jakov Kapor krajem 1941. godine u Postranje u kuću Iva Keleza. U Župu je dolazila i Dragica Pravica koja bi se presvukla i obukla župsku nošnju sestre Marka Marojice, te odlazila u Grad radeći na zadacima NOP-a.

Na vezi u Postranju radili su: Ivo Lale (došao iz zatvora iz Trebinja), član KP od 1943. god., rodom iz Buića, Marin Miloslavić pok. Nika iz Buića (poginuo na Risnu), Marko Maslač i Tomislav Petković (član SKOJ-a) iz Petrače, Šćepan Dragičević iz Buića (poginuo) Niko Miloslavić pok. Miše iz Makoša (poginuo sa Ivom Rubeša kod Kune u Konavlima pri odlasku iz Konavoskog odreda), Vlaho Petrušić, Ivo Petrušić, Nikola Kelez, Ivo i Andro Sambrailo iz Martinovića, Kristo Ređo, Miško-Miše Ređo i Miše Galjuf iz Grbavca, Mato Kurajica, Sonja Kelez, i drugi. Poginuli su Stijepo Ljubomir na Širokom brijegu, Pero Petrušić i brat, nestao je Ivo Kelez.

Živa i jaka veza iz Dubrovnika održavala se preko Dupca u pravcu Župe. Ta veza bila je najosjetljivija, jer su se na Dupcu nalazile straže, a konfiguracija zemljišta s izgrađenim bunkerima nije dozvoljavala drugi pravac kretanja, a svaki šum se čuo. Glavni punkt veze na Dupcu bila je kuća Kolića. Talijani su bili u dobrim odnosima s Pavom Kolićem, tako da su neprimjetno dolazili i odlazili ilegalci. Na vezi aktivno su radili sinovi Pavo i Vlaho. Tu pored ostalih vezom iz Dubrovnika dolazila je Čula i Elodija,

članovi partijskih rukovodstava. Presvukli bi se u župsku narodnu nošnju, te sa srpom u ruci prolazili pored straža na drugu stranu. Dolazili su u kuću Pera Simatovića na Dupcu, gdje su održavali sastanke sa ženama. Radile su na zadacima AFŽ-a. Ta kuća bila je pogodna za sastajališta jer je brat Perov radio kao cipelar, pa su ilegalci dolazili kao sa poslom oko popravaka cipela, a time su se sastajali i održavali sastanke.

Preko Dupca na vezi mnogo je radio Čedo Lukšić. Imao je kamion, pa je prevozio materijal. Jednom je doveo Balda Katića iz Mrcina (Konavala), koji je bio teško bolestan na plućima. Trebao ga je ilegalno prebaciti do Bolnice. Pero Simatović dao je nalog Čedu, koji ga je doveo do Perove kuće. Tu je dignuo jedno dno od bačve i Balda stavio u bačvu, a onda krenuo u pravcu Dubrovnika pored straža na Dupcu. U kamionu je stajala bačva i teško se moglo primijetiti da se u njoj nalazi ilegalac. Na Orsuli Čedo je zaustavio kamion i iz bačve izvukao Katića, budući je prešao njemačke straže, a on bolestan teško bi mogao izdržati u bačvi do Bolnice. Kod Bolnice čekao je drug zadužen na vezi, prihvatio Katića, kojega je po vezi smjestio u Bolnicu. Kasnije je otkriven, ali teško bolestan umro je u Bolnici. Baldo je bio od 1941. godine borac Orijenškog odreda. Nakon razdvajanja četnika u proljeću 1942. mnogi su borci prešli u Boku Kotorsku, a oni i još neki na područje Konavala. U Bolnici se liječio pod imenom Jozo Veselić. Legitimaciju na to ime izdalo je Poglavstvo u Dubrovniku.

Malaštica preko koje je prolazila veza

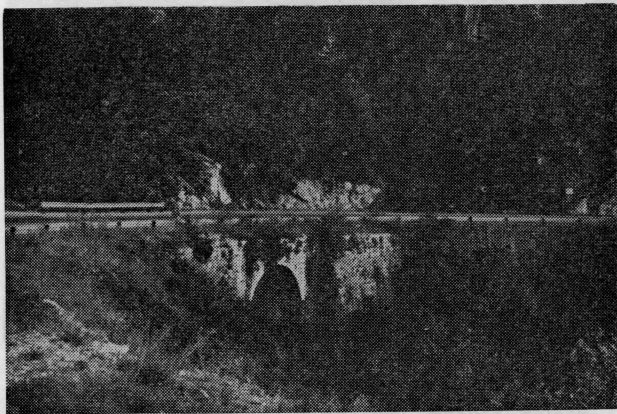
Pasko Marojica, Ratko Pamučina sa suprugom, Radojka Pamučina i Vido Kisić u Zagradinju

Na sličan način kamionom je prebačen jedan ilegalac sa Pelješca. On je smješten u sanduk od alata i preko Dupca prebačen je u Župu. Čedo Lukšić imao je radio, pa su se simpatizeri okupljali na slušanje emisija od 1942. godine. Pored Čeda Lukšića vrlo napredno djelovao je u Župi Nikola Zec. Oni su okupljali ljude i upoznavali narod sa događajima i budućim ishodom rata.

Razvojem ustanka u Hercegovini po direktivama KP sve je više hvatao maha NOP u dubrovačkom kraju. Veze su se sve više učvršćavale između Pokrajinskog komiteta KP Hercegovine, naših oružanih snaga, Kotarskog komiteta KP Dubrovnik i oblasnog komiteta KP Dalmacije. Preko ovih veza razvijalo se bratstvo i jedinstvo između naših susjednih naroda i suradnja u borbi protiv zajedničkog neprijatelja. Veze su kretali ilegalci i borci, i po četiri puta u toku 24 sata, prolazeći kroz kamenjare, danju i noću, i za vrijeme najtežih prilika, i onda kada su se vodile borbe u hercegovačkim krajevima i kada je trebalo probijati neprijateljske obruče da bi se pomoglo napadnutim drugovima municijom ili obavještenjima.

Ovom vezom preneseno je iz Dubrovnika na tisuće pisama, hitnih poruka, savjeta, razne hrane, odjeće, obuće, lijekova, sanitetskog pribora, kancelarijskog materijala, radio-baterija, strojeva za umnažanje, propagandnog materijala, oružja, municije, soli, radio-stanica i drugo. Ovaj materijal iz pojedinih prihvatnih stanica išao je duboko u unutrašnjost po brdskim stazama, kroz šumu i preko rijeka do konačne upotrebe.

Sa župskih i hercegovačkih brda, slobodne teritorije, budno su posmatrale partizanske izvidnice i straže. Neprijatelj nije mogao nesmetano da se kreće

Most u Dubokoj Ljutoj

»Vrelo«

u južnoj Hercegovini, pa ni na sjevernijem području našeg dubrovačkog kotara od partizanskih snaga i raznih akcija koje su iz dana u dan sve više dolazile do izražaja od južnohercegovačkih odreda i jedinica u kojima su se nalazili i Dubrovčani. Talijane je sve više hvatao strah pa su sjekli šumu, tukli iz topovo sa Brgata u pravcu Uskoplja, iz Srebrenoga Malaštica i Veli Do.

U danima naših velikih uspjeha na stranu Talijana koncem svibnja 1942. godine stavili su se izdajnici četnici, koji su se zajedno s Talijanima otvoreno s oružjem borili protiv snaga svoga naroda. To je bila najsmramnija izdaja. U to vrijeme pohvatani su mnogi naši borci iz Hercegovine i Dubrovnika. Bili su na svakoake načine mučeni, ubijani i odvedeni od četnika, ustaša i Talijana u zatvore i logore. Mnogi koji su se isticali svojim radom u Dubrovniku morali su preći vezama na slobodni teritorij, ili se povući u ilegalnost, da bi izbjegli najgore, jer je nastala oštra hajka protiv simpatizera NOP-a i svih onih koji su dolazili u sumnju.

Pravilnom linijom naše Partije u redove NOV okupljalo se sve više boraca koji su pod parolom — za bratstvo i jedinstvo naših naroda — nastavili borbu protiv okupatora i narodnih izdajnika do konačne pobjede.

Kapitulacijom Italije rujna 1943. godine NOB-a nastavila se još većom snagom. U čitavom našem kraju narod se sve više priklanjao NOP-u i raslo je raspoloženje za zajedničku borbu. Veze su radile u raznim pravcima. Narod se radovao vijestima o uspjesima NOV širom zemlje, kao i o uspjesima naših saveznika. Pomoć NOV postaje sve veća. Vjera u pobjedu raste i očekivao se slom fašizma. Nijemci i njegovi pomagači postaju sve okrutniji. Ne mogu slomiti otpor narodnooslobodilačkih snaga, ali nanose udarce. I tako dok su se na području Župe Dubrovačke sve snage okupile da doprinesu što više udjela ostvarenju oslobodilačkih ideala iznenadno obuhvatila je teška bol članove partije i narod ovog kraja saznajući da je Marko Marojica noću 22. ožujka 1944. godine oko 23 sata na prevaru pozvan iz kreveta na izvor Vrelo, gdje je zvjerski mučen i preklan. Ujutro su ga našli mrtva, preklana i izbodena nožem. Imao je glavni ubod noža u trbuh i još devet uboda od noža. To se dogodilo na udaljenosti od oko tristo metara od njegove kuće. Šum izvora vode prikrivao je razbojničko djelo od bilo kojeg glasa.

Poslije njegove smrti ostala je žena Ane sa šestoro djece: Made rođena 1931., Nike rođena 1932., Jele rođena 1934., Pero rođen 1935., Pasko rođen 1936. i Marija rođena 1939. godine. Ubojstvom Marka Marojice partijska organizacija Župe Dubrovačke i Dubrovnika izgubila je aktivnog i nepokolebljivog, dosljednog borca za revolucionarne promjene, za socijalizam i bolji život radnog čovjeka u slobodnoj domovini. Nestalo je borca od 1919. godine koji je prvih godina poslije prvog svjetskog rata nadahnut idealima oktobarske revolucije ispoljavao već tada svoje ideale na 1. svibnja crvenim karanfilom i crvenom kravatom odlazeći na izlete na otočić Supetar, a bio je dva-tri puta i u Kotoru. Partija ovog kraja izgubila je velikog revolucionara, taktičnog borca sa širokim pogledima i saznanjima kako i na koji način se treba boriti, koju taktiku i strategiju primjenjivati u svakoj teškoj borbi s neprijateljima više vrsta, u uvjetima koji su dosta puta zahtijevali veliko snalaženje, okretnost, prikrivenu i odvažnu umješnost.

Ideje Marka Marojice, za koje je radio, borio se i život dao, ostvarile su se i njemu je zahvalan narod čitavog ovog kraja. Neprijatelj je mislio ako ubije Marka Marojicu, koji je imao veliko povjerenje i autoritet u narodu, da će time zadati težak udarac pokretu, izazvati strah kod ljudi. Međutim ovim se ostvarila još veća mržnja protiv neprijatelja naših naroda i narod Župe Dubrovačke i Dubrovnika još je odlučnije i smjelije nastavio pravednu borbu za oslobođenje i novu narodnu vlast.

Na baraci do staklenika stoji ploča ovog sadržaja:

— U ovom stakleniku župskog prvoborca i komuniste Marka Marojice osnovan je koncem 1941. godine narodnooslobodilački odbor Župe. Odavde je otpremano oružje, hrana, sanitetski i drugi materijal koji je NOP Dubrovnika i okolice slao južnohercegovačkim partizanima, u njemu su održavani sastanci i boravili ilegalci.

Uz 20 godišnjicu ustanka naroda Jugoslavije

Općinski odbor Saveza boraca NOR-a
Dubrovnika
1961.

Partijska organizacija osnovana 1941. u Mlinima aktivno je radila. Njen sekretar Jakov Kapor počeo je padati u sumnju od ustaša i Nijemaca, te je došla obavijest da će biti uhapšen. Zbog toga neko vrijeme zadržavao se u selima u strogoj ilegalnosti, a 4. svibnja 1944. pođe u NOV. Za sekretara partijske organizacije dolazi Pero Simatović koji je od 1936. godine napredno djelovao. Bio je zadužen za rad u selima Čibači, Čelopeci i Petrači. Pero kaže: »Postojalo je više simpatizerskih grupa u Župi, koje su radile. Marko Marojica je bio sve u Župi. Sva aktivnost i organizacija potjecala je od njega. Perov rad također je došao u sumnju od ustaša Nijemaca, te je 28. lipnja 1944. otišao u NOV-u. Pero ističe da su u Župi 1944. postojale tri partijske ćelije (u Mlinima od 1941., u Postranju od 1943. godine i u Čibači 1944. Tada je osnovan biro, koji je povezivao rad članova partije i simpatizera.

Poslije kapitulacije Italije osnovana su dva NOO-a u Župi Dubrovačkoj (jedan za gornju, drugi za donju Župu). Općinski NOO Župa Dubrovačka osnovan je u studenom 1943. godine. Koncem 1941. osnovan je pododbor NOO-a Dubrovnika u Župi Dubrovačkoj. Postojale su grupe suradnika i pristaša NOP-a već 1941. godine, koje su radile po uputstvima komunista, ali se ne zna da li su te grupe bile konstituirane kao NOO-i.

Dolaskom talijanske vojske i njenim boravkom u Brigatu Gornjem posječene su veće površine borove šume i time su nanesene velike štete, a posebno voću i povrću, jer su Talijani nemilosrdno sve koristili ne obazirući se na život naroda. Hvatali su sitnu stoku i perad, razvaljivali ograde i neke njive pretvarali u ledine. Gradili su bunkere i utvrđenja, uzimali građevinski materijal, ukoliko su ga gdje nalazili, te se pravili gospodarima u selu. Narod se nije smio suprotstavljati, jer je znao što ga čeka. Jednom su pohapsili 15 mještana i odveli u Dubrovnik u zatvor, kada je 28. prosinca 1941. navečer iznenada eksplodirala bomba usred sela i tom prigodom poginuo jedan talijanski vojnik. Daljnjim ispitivanjem utvrdilo se da je bombu bacio isti vojnik u pijanom stanju. Zauzimanjem nekih ljudi zatvorenici su pušteni iz zatvora.

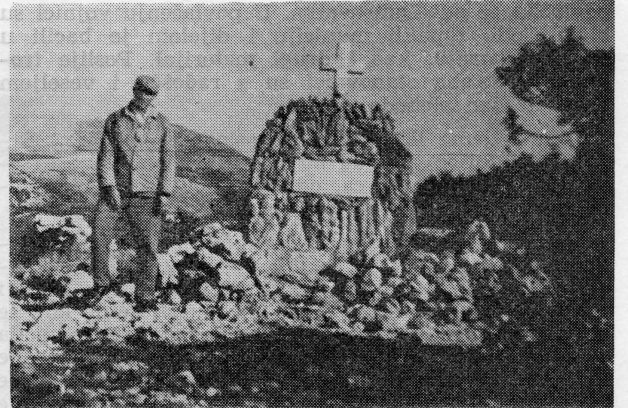
Koncem 1941. godine radile su ilegalne grupe ljudi na širenju NOP-a, a 1943. godine osnovan je Mjesni NOO u kući Pera Knega pok. Iva u prisustvu Martina Klarića. Ilegalno su radili među prvim: Božo Vojvodić pok. Ivana, predsjednik odbora, Melko pok. Mata Balarin — tajnik odbora, Pero Knego pok. Ivana — blagajnik odbora, Stijepo Knego pok. Stijepa. Iste godine pridružili su se Stijepo Barović pok. Paska, Ivo Barović pok. Frana, Petar Vojvodić pok. Antuna, Antun Nadramija Paskov, Antun Vojvodić - Šimbri, Antun Vojvodić pok. Mata (Dilo), Frano Jerković pok. Frana, Ivo Kraljić pok. Stijepa. Od omladine pridružili su se aktivnom radu za NOP Mato Balarin Melkov, Đuro Barović Ivov, Mišo Žeravica Iva, koji je vršio kurirsku službu preko veza za Hercegovinu, Nike Balarin Mihova, Katica Balarin Melkova i Dare Kolar. Od žena pomagale su: Vice Vojvodić — majka Božova, Marija Knego žena Pera, Marija Vojvodić, žena Šimbri, Kate Vojvodić, žena Stijepa i Jele Vojvodić ud. Petra.

Za vrijeme okupacije sastanci su se održavali u šumi, u škrivovima i privatnim stanovima. Prikri-

veno su dolazili na sastanke, neprimjetno i mijenjajući često mjesto održavanja sastanaka. Na sastancima bilo je govora kako organizirati pomoć i upućivati je vezom, kako prebacivati borce iz Konavoskog odreda u pravcu Dubrovačkog primorja, te ilegalce i one koji su išli na oslobođeni teritorij u Hercegovinu i u pravcu Konavala ili Dubrovačkog primorja. Članovi Mjesnog NOO-a i ilegalci prikupljali su hranu, oružje, municiju i upućivali vezom u boračke jedinice. Veza iz pravca Konavala, Župe preko Br-

Prigodom otkrivanja spomen-ploče na kući Jova Pamučine u Zagradinju

Antun Kolendić kod spomenika gdje mu je strijeljan brat i dvije sestre

Dubac — Kuća Kolića, baza partizanske veze

gata išla je za Šumet i dalje prema Pobrežju. Ovom vezom nekad je prolazilo i više boraca i svakog dana bila je aktivna.

Druga veza išla je iz Dubrovnika preko Bosanke na Brgat Gornji, pa dalje u pravcu Hercegovine preko Uskoplja. Ovom vezom većinom je odlazila pošta za Desetu hercegovačku brigadu 29. hercegovačke divizije. Bolesnici koji su se vraćali iz brigade upućivali su se preko Brgata u Konavle na liječenje.

Jedna veza išla je preko Dupca na Brgat Gornji.

Iz Brgata kretala se u pravcu Šumeta, pa na Knežicu i Čajkovicu. Na ovoj vezi radio je Jero Petković (njegova kuća nalazi se između Čajkovice i Knežice). U Šumetu na vezi glavnu ulogu imao je Ante Nobile, Korčulanin, koji je radio kod Luka Buconića. Ovom vezom na Pobrežje prošao je Antun Kolendić.

Poslije kapitulacije Italije došla je jedinica Vražje divizije na Brgat Gornji. Vojska je zaposjela neke domove i tu se stacionirala. Tada je bio otežan rad ilegalaca, ograničeno je kretanje stanovništva, ali ipak uza sve poteškoće, veze su radile nezapaženo uz veliku opreznost i snalažljivost ilegalaca. Počeli su i razgovori s nekim pripadnicima jedinice Vražje divizije, pa su prešli u partizane s oružjem. Oni su pozivali druge da dođu i donesu oružje, ali Nijemci u posljednjem trenutku prije oslobođenja uđu tome u trag.

U danima prije oslobođenja njemačka vojska iz Bileća i Trebinja povlačila se pod udarcima NOV-e na Brgat i u Dubrovnik. Iz Brgata davali su otpor, ali sa sjeverne strane napadale su jedinice 29. hercegovačke divizije, a s istočne strane prodirala je kroz Župu u pravcu Dubrovnika Druga dalmatinska brigada. Sa zapadne strane napadao je Dubrovački odred. Blokiranja sa svih strana okupatorska vojska povlačila se put Dubrovnika. U povlačenju vojnici su blizu škole zapalili municiju i dijelom je bacili u školsku čatrnju, kao i drugi materijal. Poslije trodnevnog straha stanovnici su s radošću i veseljem dočekali dan slobode.

Za vrijeme ilegalnosti do oslobođenja narod Brgata prikupljao je i davao raznu pomoć koja se sastojala od hrane, novca, odjeće i obuće, sijena, veterinarskih lijekova, sanitetskog pribora itd.

Sve što su više prolazili dani i što se bližio dan oslobođenja ilegalni NOO-i radili su sve neumornije. Pripreme su se provodile danju i noću za doček NOV i razvijala se suradnja za uništenje neprijatelja, koji je bijesnio i provodio teror. Prije oslobođenja 18. listopada 1944. Nijemci su ubili Frana Kolendića i njegove dvije sestre Mariju i Niku, nedaleko od svoje kuće na Brgatu, u zaseoku Bratitovo. Roditelji su im raiije umrli, a njih je bilo osmero, četiri brata i četiri sestre. Samo njih trojica živjeli su tada na Brgatu. Brat Antun nalazio se u NOV od početka 1943. godine u Konavoskom odredu. Za ovu tragediju saznao je u Požarevcu, gdje se u kolovozu i rujnu 1944. nalazio u Dubrovačkom odredu. Sestra Bože udata Raić živjela je u Dubrovniku, Anka udata Kristović u Donjem Brgatu, a brat Frano izvan Dubrovnika (dva brata nosila su isto ime Frano).

Na mjestu gdje su strijeljani narod Župe Dubrovačke podigao im je spomenik 1946. godine. Na spomeniku stoji ploča na kojoj je napisano:

— Ovaj spomenik podiže narod Brgata i Župe u spomen palim žrtvama na Brgatu 18. IX 1944. od njemačkog okupatora bratu i sestrama

Kolendić Frano 25. IV 1907.

Kolendić Marija 13. I 1912.

Kolendić Nike 12. X 1921.

U blizini ovog mjesta, blizu Šumeta Nijemci su ubili Toma Kurilića iz Šumeta i Radu Sašila. Revolt je zahvatio čitavu Župu Dubrovačku. Masovno su omladinci i stariji ljudi odlazili u NOB-u.

Došao je ubrzo dan slobode. Orila se pjesma u župskim selima. Narod je odahnuo i na razne načine ispoljavao radost i sreću. Osnovan je općinski NOO u Mlinima sa mjesnim NOO-a, zajedno, nastavili su rad u oslobođenoj Župi na učvršćivanju narodne vlasti i na provođanju potrebnih mjera i akcije za obnovu župskog kraja. Predsjednik Općinskog NOO-a je Božo Vojvodić.

U Brgatu Mjesni NOO sačinjavali su Ivo Kraljić — predsjednik, Stijepo Barović — tajnik, članovi Pero Knego, Antun Vojvodić-Šimbre i Ivo Barović pok. Frana.

U borbi u Boki Kotorskoj ostao je 75% invalid Luka Ničetić pk. Vlaha. Na Širokom Brijegu u borbi protiv okupatora iz Brgata Gornjeg poginuli su: Antun Nadramija-Paskov, Baro Barović-Barov i Simo Asanović Antuna, a iz Brgata Donjeg Frano Kraljić, pk. Miha. U borbama za oslobođenje Istre ostao je stopostotni invalid Ante Balarin Đurov i Luka Matić. Živote su dali i drugi borci sa područja Župe Dubrovačke.

U povodu 10-godišnjice NOB-e i narodne revolucije narod Župe Dubrovačke, sjećajući se svojih boraca koji su živote dali za veliko djelo koje mi danas uživamo u slobodnoj novoj Jugoslaviji, podigao je spomen ploču na zgradi Zadružnog doma (sada Osnovna škola).

Na ploči stoji napisano:

— Narodnim borcima palim za veličinu i slobodu Jugoslavije u oslobodilačkom ratu 1941 — 1945. o desetogodišnjici oslobođenja postavlja u znak priznanja i svijetlog primjera sadašnjim i budućim generacijama

Narod Župe

Tom prigodom 17. listopada 1954. poslije podne, na desetogodišnjicu oslobođenja Župe Dubrovačke, održan je miting omladine grada i kotara Dubrovnik, uz sudjelovanje naroda iz Župe i ostalih područja. Mitingu je, pored ostalih, prisustvovao član Centralnog komiteta Hrvatske Marin Cetinić i pukovnik Obrad Egić, komandant Druge dalmatinske udarne brigade, koji je sudjelovao u oslobađanju Župe Dubrovačke i Dubrovnika. Na proslavi je bila limena glazba iz Zatona, DTO »Partizan« iz Dubrovnika i RKUD »29 novembar« iz Dubrovnika sa svojim programima.

Istog dana ujutro, kao svake godine, pioniri i druge organizacije posjetile su i okitile vijencem i cvijećem spomenik Marku Marojici, na mjestu gdje je ubijen, na Vrelu. Na spomeniku su ispisane ove riječi:

— Ovaj spomenik podiže narod Župe svom vjeronom drugu Marku Marojici koji je pao mučeničkom smrću dne 23. III 1944. za slobodu slobodoljubivog naroda.

Na desetogodišnjicu okupljeni pioniri, omladina, ljudi i žene odavajući poštovanje drugu Marojici i svim palim borcima, u okruženosti prirodnog zelenila i šumom izvorske vode odzvanjali su stihovi pionirke:

Prosvjetni savjetnik

Mato Mojaš, Dubrovnik

